

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук,

Романишиної Оксани Ярославівни на дисертацію Фокши Олени Михайлівни «Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»

Актуальність обраної теми. Сучасний світ є різноманітним, втілює інновації безперервно і циклічно змінюється. Відповідь багатьом викликам сьогодні полягає у можливостях розкрити потенціал колективної співпраці молодого покоління та наставників, знаходити рішення у групових форматах. Саме технологія фасилітації дозволяє досягти максимальної продуктивності в груповій роботі, коли учасники розкриваються на професійному та особистісному рівні, створюючи разом нові продукти, розвиваючи проекти та досягаючи спільної мети.

Завдяки фасилітації люди поєднують свої сили та здібності таким чином, що група стає максимально ефективною у прийнятті рішень, здатна генерувати нові корисні ідеї, випрацьовує спільні правила, розвиває та підтримує мотивацію на основі цінностей, а також здатна знаходити вихід у складних ситуаціях, розв'язувати суперечності в команді та в оточенні. Тому важливим є питання формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Феномен фасилітації вивчали у своїх працях філософи-гуманісти М. Бахтін, М. Бердяєв, М. Бубера, Е. Левінас, В. Соловйов, С. Франк, які визнавали особистість вищою цінністю буття. Теоретичні основи фасилітації розкриті в дослідженнях таких учених, як Г. Батищев, В. Біблер, Л. Буєва, Л. Вишеславцев та ін. Фасилітаційне спілкування як складову фасилітаційної взаємодії розглядали І. Зимня, В. Кан-Калик, С. Коломийченко, І. Кулікова. Вивчення фасилітативності (В. Абрамов, І. Авдєєва, О. Андрєєв, А. Болотова,

С. Борисюк, О. Врубльовська, О. Галіцан, С. Гарькавець, О. Дімова, С. Коломийченко, О. Кондрашихіна, О. Левченко, П. Лушин, Г. Межина, Л. Петровська, О. Шахматова та ін.) охоплює характеристику суті, змісту та структури цього феномену, розкриття властивостей суб'єктів такої взаємодії, дослідження технологій фасилітативного впливу, аналіз чинників формування фасилітативної компетентності тощо.

Усебічний аналіз наукового фонду засвідчує, що проблематика фасилітації в психолого-педагогічних дослідженнях не є принципово новою, проте питання формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей не було предметом дослідження.

Вивчення тексту дисертації, автореферату та опублікованих за темою дослідження наукових праць засвідчує, що рецензована робота Фокши Олени Михайлівни актуальна для теорії і практики професійного навчання. Проблема між високими вимогами суспільства до професіоналізму майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей і невідповідністю цим вимогам традиційної системи їхньої фахової та загальнопедагогічної підготовки в закладах вищої освіти; об'єктивною потребою сучасного суспільства в педагогах, яким притаманна професійна компетентність, зокрема – фасилітаційна, та недостатнім рівнем її сформованості у випускників педагогічного закладу вищої освіти; потребою організації систематичної цілеспрямованої діяльності щодо формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в освітньому середовищі педагогічного університету та відсутністю комплексу педагогічних умов, що її забезпечують не знайшла належного відображення у науково-методичній літературі. Таким чином, актуальність проблеми, об'єктивна потреба у формуванні фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, дає можливість усунути наявні суперечності, які визначила у своєму дослідженні Фокша О. М.

Аналіз основного тексту дисертації. Дисертантка опрацювала достатній обсяг літературних джерел з педагогіки, психології і методики викладання фахових дисциплін. На основі першоджерел у першому розділі Фокша О. М.

провела детальний аналіз і вибудувала логічний ланцюжок основних категорій дослідження: «фасилітація», «фасилітаційна взаємодія», «компетентність», «фасилітаційна компетентність майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей».

Проводячи теоретичний аналіз проблеми формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей автором уточнено поняття «фасилітація», як вид педагогічної взаємодії, що забезпечує усвідомлений, інтенсивний і продуктивний розвиток, саморозвиток її учасників і яка ставить за головну мету діяльності створення сприятливих передумов для реалізації внутрішніх сил кожної особистості. А фасилітаційну компетентність визначено, як інтегративний, динамічний комплекс індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних характеристик педагога, що побудований на міждисциплінарних структурованих знаннях, різнорівневих уміннях і характеризується здатністю вибудовувати фасилітаційну взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу з урахуванням розвивального потенціалу гуманітарних дисциплін.

Заслужують на увагу обрані компоненти фасилітаційної компетентності (*гносеологічний, праксеологічний, аксіологічний*). До них ґрунтовно розглянуто критерії: для гносеологічного – проєктивний, праксеологічного – інструментальний, аксіологічного – світоглядний. Відповідно до визначених критеріїв і показників схарактеризовано функційно-варіативний, професійно-стереотипний та фахово-унормований рівні. Визначені показники дають можливість в повній мірі продемонструвати сформованість фасилітаційної компетентності

Аналіз другого розділу дослідження дав змогу прослідкувати хід наукового пошуку, здійснений дисертанткою. Було опрацьовано багато різних методик діагностики показників визначених компонентів фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Узагальнено, запропоновано й обґрунтовано власну модель формування фасилітаційної компетентності, яка містить такі компоненти: мета, етапи

формування фасилітаційної компетентності, педагогічні умови, компоненти, критерії та рівні сформованості фасилітаційної компетентності студентів, результат.

Незаперечним здобутком автора є розроблений спецкурс «Основи формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів-гуманітаріїв»; карти-тезауруси «Учитель як фасилітатор», «Учитель як медіатор у конфлікті», «Учитель як ментор та наставник», «Учитель як едвайзер і порадник»; професіограма майбутнього вчителя-гуманітарія «Фасилітація у часопросторі Нової української школи»; лінгвістичний аналіз концепта «фасилітація» («facilitate», «facilitare»); аналіз освітніх програм США та ЄС «Різностороннє керівництво» (Comprehensive Guidance Program) та «Учитель – радник» (Teacher Advisor Program), «Школи без насильства» (School Violence Prevention Demonstration Program)

Заслуговує на увагу детальний опис результатів констатувального експерименту. За допомогою критерію однорідності χ^2 визначено, що немає суттєвих відмінностей між студентами двох різних груп, що стало підставою для їх умовного розподілу на експериментальну та контрольну групи.

Експериментальна методика реалізації розробленої моделі вирізняється оригінальністю та різноманітністю форм роботи, які було запроваджено на формувальному етапі експерименту. |

Доказова експериментальна база представлена як у тексті дисертації, так і в додатках.

Достовірність одержаних результатів і зроблених висновків дослідження забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень; використанням апробованого діагностувального інструментарію; репрезентативністю масиву досліджуваних, експериментальною перевіркою гіпотези, висновків; використанням комплексу методів, що є адекватними меті та завданням дослідження; якісним і кількісним аналізом одержаних даних; експериментально-дослідною перевіркою висунутої гіпотези; статистичною

обробкою результатів педагогічного експерименту.

Новизна наукових результатів, які отримала О.М.Фокша у своєму дослідженні, полягає у теоретичному обґрунтуванні сукупності педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей (систематизація знань майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей щодо специфіки фасилітаційної взаємодії; набуття майбутніми вчителями гуманітарних спеціальностей досвіду фасилітаційної взаємодії; актуалізація ціннісного ставлення майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до фасилітаційної взаємодії у професійній діяльності); розробці моделі формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, визначенні структури фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей із відповідними показниками та рівнями.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації базується на засадах сучасної філософії освіти, положеннях психології й педагогіки щодо формування компетентного, грамотного фахівця.

Як кваліфікаційна робота відповідного рівня, кандидатська дисертація О. М. Фокши містить науковий апарат, який відповідає встановленим вимогам до дисертацій такого рангу. У роботі чітко визначено предмет дослідження, його мету, завдання, послідовно прописана методика дослідження, використаний комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, адекватний його об'єкту, предмету і завданням, що позитивно позначається на здійсненні наукового пошуку і обґрунтованості наукових положень дисертації в цілому. Все це сприяло системному розв'язанню проблеми дослідження.

Опрацювання численних джерел українських і закордонних вчених із теорії навчання, питань психології і педагогіки з проблеми формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, дозволило дисертантці обґрунтовано виділити основні положення дисертаційного дослідження. Констатувальний та формувальний

експерименти презентують себе за критеріями чіткості, ясності, недвозначності, логічності, послідовності. При цьому формувальний експеримент дозволяє впевнитися у ефективності обраних педагогічних умов, що запропоновані авторкою, як таких, що відповідають характеристикам, прийнятим у педагогіці і спрямованих на досягнення поставлених наукових завдань, що забезпечують вірогідності отриманих результатів дослідження.

Оцінюючи позитивно висновки, які отримала О.М.Фокша у своєму дисертаційному дослідженні, наголосимо на значенні її роботи для педагогічної науки та практики. А саме: дисертантка для педагогічної науки надає оригінальне вирішення проблеми формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей на основі використання сукупності педагогічних умов, які в обґрунтованій в дисертації цілісності ще не розглядалися. Отримані в роботі результати можуть використовуватися у вищих навчальних закладах. Вони вже використовуються в практиці роботи п'яти вищих навчальних закладів, що підтверджено довідками.

Наукові результати, які Фокша Олена Михайлівна отримала у своєму дисертаційному дослідженні, висвітлені у 15 публікаціях автора, зокрема: 5 статей у фахових виданнях України (з них 2 – у виданні, внесеному до міжнародних наукометричних баз), 2 – у наукових періодичних виданнях інших країн, 7 апробаційного характеру, 1 – додатково відображає матеріали дисертації.

Загальні висновки дисертаційного дослідження адекватні його завданням, повною мірою відображають зміст і структуру дисертації, чітко сформульовані, несуть конкретне смислове навантаження, забезпечують цілісне сприйняття дисертаційної роботи. Зміст автореферату є ідентичним змісту дисертації.

Однак, оцінюючи позитивно рецензоване дисертаційне дослідження вважаємо за необхідне зупинитися **на зауваженнях та побажаннях:**

1. На наш погляд, доцільно було б роботу переструктурувати: поділити на три розділи, а відповідно змінити їх назву. В першому, другому

розділах розглянути аналіз наукових праць, теоретичні аспекти власного дослідження, у третьому – методику, етапи та результати експерименту.

2. У пунктах 1.1. і 1.2 матеріал переобтяжений трактуванням термінів різними науковцями, багато трактувань подібні. Їх можна було б згрупувати, подати загальне визначення, що значно зменшило б обсяг матеріалу.

3. На нашу думку доцільно було б обґрунтувати назви структурних компонентів фасилітаційної компетентності і подати це у п. 1.2, щоб не розривати цілісність викладу матеріалу про дану компетентність.

4. Спірним є питання трактування терміну «обізнаність» (с.106) для характеристики показників гносеологічного компоненту фасилітаційної компетентності, який діагностується за допомогою проєктивного критерію. Як методику його діагностування, на нашу думку варто б перевіряти за допомогою тестів чи завдань. Адже опитування не дає повного уявлення про сформованість гносеологічного компоненту.

5. У роботі визначено форми і методи реалізації педагогічних умов, детально описано методику їх впровадження та отримані результати. Однак не вказано для студентів яких курсів вони були використані, чи одночасно, чи послідовно. На нашу думку, було недостатньо подано опис практичних досягнень.

6. У моделі формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (ст. 133) подано етапи реалізації педагогічних умов, але відсутній їх опис. Однак у тексті дисертації вказано на етапи формування фасилітаційної компетентності. Чи ототожнюються ці процеси? Було б доцільним назвати тип моделі: структурна, організаційна, функціональна, структурно-функціональна та інші. Таке доповнення до моделі відразу б показало її роль у освітньому процесі.

7. З графічного зображення моделі незрозумілим є розподіл критеріїв: чи вони відносяться до компонентів загалом чи окремо до кожного.

8. Велика увага в описовій формі приділена висновкам студентів в

результаті вивчення певних тем (ст. 144-148). Робота виграла коли б продемонструвати результати в оригіналі за допомогою фото.

Але висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Фокши Олени Михайлівни за темою «Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці» є завершеною, самостійною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності становлять суттєвий внесок у теорію і методику навчання. Виконана робота відповідає положенню «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 06.09.2016 р.), а її автор Фокша О. М. заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти».

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, доцент

доцент кафедри інформатики та

методики її навчання

Тернопільського національного

педагогічного університету ім. В.Гнатюка

О.Я. Романишина

